

A
NAGYBOLDOGASSZONYRÓL NEVEZETT
BUDAVÁRI FŐEGYHÁZ

IRTA

GÖMÖRI HAVAS SÁNDOR

A Nagyboldogasszonyról nevezett budavári plebániatemplom, 1867 óta az országnak koronázási temploma, a főváros középkori műemlékei közt az egyedüli, mely legalább külső állapotban, nem ugyan sértetlenül, de mégis a századok folyamán nyert alakjában maradt reánk. Egykori gazdag fölszerelése, minden műkincseivel, diadalemlékeivel, és a nemzet dicsőségét az utókor számára megörökíteni kívánt jelvényekkel együtt, mindjárt a török uralom kezdetén végkép elpusztult, csak a falak maradtak meg, s az újabb kor is — midőn a szentegyház a keresztény hitvallás számára ismét megnyílt, mint látni fogjuk — sokat rontott az épületnek műbecscsel bíró ékességein.

Azt is, hogy legalább a falak maradtak meg a maguk eredeti valóságában, egyedül annak köszönhetjük, hogy a törökök, amint 1541-ben a várost hatalmukba ejtették, e templomot főmecsetökké alakították át, természetesen előbb szétrombolva és eltüntetve a kereszténység minden jelvényeit; különben romba dőlt és elpusztult volna ez is, mint a budai részen akkor állott vagy harmincz templom és középlet, melyeknek ma már nyomuk sincsen.

E főegyháznak keletkezési ideje iránt eltérők a vélemények, és e kérdés annyira be van bonyolítva különféle föltevésekkel, halomra gyűjtött adatok téves magyarázatával, hogy munkába kerül a szövevényes hálózat eltávolítása, melylyel a valóság beburkoltatott. Pedig, ha a történetírás szavát követjük, mely arra int, hogy csak azt állítsuk valónak, mire megvan a hiteles történeti bizonyíték, vagy amire az illető kornak egyéb ismert viszonyaiból biztos következtetést vonhatni, akkor ezen templomnak keletkezési idejére is tisztába fogunk jöhetni.

Az egyházi írók — kik a világiak fölött többségben vannak — szinte kivétel nélkül a templom építési idejét Szent Istvánra vagy legalább is az ezt legközelebb követő korra szeretnék visszavezetni.

Volt idő, midőn azt Szent István templomának nevezték. Schier Xistus, Ágoston-rendi szerzetes, 125 évvel ezelőtt írt munkájában* ezt annak tulajdo-

* Buda Sacra sub priscis regibus. Viennæ 1774.

nítja, hogy a törökök másfél százados uralma alatt Budának korábbi állapota és története feledésbe ment; arra, hogy ez valaha a Szűz Máriának szentelt templom volt, nem emlékezett már senki, és minden adat hiányában Szent István templomának kezdték nevezni. Hivatkozik Fontana János cs. hadi mérnöknek a Budavár ostromáról készített képére is, melyen e templom Szent István nevével van megjelölve. Ez sem történhetett másképen, mint hogy a művész nem talált embert, ki őt a valóságról értesíthette volna. Gondolhatta magában, hogy Magyarország fővárosában Szent István első magyar király temploma nem hiányozhatott. Ez után indultak a jezsuiták is, kiknek a templom a törökök kiűzése után átadatott; naplójukba azt jegyezték, hogy Szent István templomát 1687-ben foglalták el. Ezt az elnevezést használták általánosan az akkori írók, ezt hirdette az Esterházy Pál nádor adományából épített főoltár emléktáblája, melyen az állott, hogy a templomot Szent István építette, Corvin Mátyás király pedig átalakította.

A fölratos kőtábla eltűnt, nem tudni mikor; bizonyosan maguk a jezsuiták távolították el, midőn rájöttek, hogy az addig használt elnevezés nem felel meg a valóságnak, és lassankint az előbbi, századokon át viselt név a «Nagyboldogasszony temploma» jött használatba; de az a nézet, — hagyománynak nevezni nem lehet — hogy e főegyház Szent István korában, még pedig első királyunk gondoskodása folytán épült, buzgó szószólókra akadt a mai napig. A templomnak legújabb történetírói, Dr. Némethy Lajos és Dr. Nemes Antal, a templom keletkezését Szent István vallásos buzgalmának tulajdonítják.

Kezdetben csak föltevés és valószínűség alakjában tüntetik föl ennek lehetőségét és az ebből vont következtetés elfogadását. A fejtegetés további folyamán azonban, buzgóságukból erőt merítve, már a meggyőződés hangján szólnak, és a templomnak Szent István korabeli építését történelmileg beigazoltnak veszik.

E véleményük támogatásául fölhozzák először is Szt. Gellért csanádi püspök legendáját, azután a lunæacensi krónika és Temesvári Pelbárt ide vonatkozó tudósítását, melyek szerint Szent Gellért a Vatha pogány vezér lázadása és a kereszténység üldözésének hírére Budára sietvén, a pesti révnél a lázadók kezébe került, kik őt a Kelenföld hegyéről letaszították és a Duna partján agyon kövezték. A vértanúságot szenvedett szent püspöknek holtteste — a kronikások szerint — a pesti Boldogasszony templomában temettetett el.

A főegyháznak említett történetírói, előrebocsátván, hogy ekkor a Duna mindkét partján volt «Pest» nevű városrész, a balparti nagy Pestnek, a jobb parti pedig, mely a mai Tabán helyén állott, Kis-Pestnek neveztetett — de mivel bebizonyíthatólag nem volt — sem az egyiknek sem a másiknak a Boldogasszony-

nak szentelt temploma, ebből azt következtetik, hogy a Gellért-legendában e czímen följegyzett templom nem lehetett más, mint az, mely a várban van, melynek alapját — mondják — már Szent István vetette volt meg, és hogy az 1046-ban vértanúságot szenvedett Szent Gellért is ezen templomban lőn eltemetve.

Ebből azonban csak azt tudjuk meg, hogy a Duna jobb partját, a mai Tabánt megszállott németeknek, vagyis «Pest» keresztény lakosságának Szent István korában már volt, és pedig a Boldogasszonyról nevezett templomuk. Szent István 1038-ban halt meg, hét vagy nyolcz évvel később ölték meg Gellértet, és nem tarthatjuk alaptalannak Rupp Jakab Budapest helyrajzi történetében foglalt megjegyzését, mely szerint a kis pesti németek most említett temploma a mai ráczvárosi plebánia helyén állott. Minek építették volna ők vagy Szent István a templomot, a tőlük távolabb eső, kösziklás és pusztá várhegyre, mely csak két századdal későbbben kezdett benépesedni? Minden, mi Szent István korára nézve, e templom keletkezését illetőleg fölhozott, épen ellene szól e véleménynek.

Itt ismét — mint oly sok esetben — a «Buda» szó félremagyarázása hozta tévedésbe az illetőket. Igen, Gellért püspök a beállott komoly zavargások hírére «Budára» sietett, hogy Andrásnál, a későbbi királynál, ki Béla öccsével együtt akkor — koronázása előestéjén — már ott volt, a kereszténységet ért veszedelemben oltalmat keressen. De Buda alatt, nem a mai vár, hanem Ó-Buda értendő, mely Árpádtól kezdve egész Zsigmondig a fejedelmeknek úgyszólván állandó, — minden esetre fő székhelye volt. Azt, hogy Szent István Ó-Budára hozta nejét, Gizella bajor herczegnőt, hogy a fiatal királyné Ó-Budát választá kedvencz tartózkodási helyéül, hogy Imre herczeg ott nevelkedett, és Szt. István ott tartotta udvarát, Thuróczi krónikájának II. és XXXI. fejezetéből tudjuk. Azt hogy a honfoglalástól kezdve egész Zsigmondig Ó-Buda, illetőleg az ennek tőszomszédságában állott Eczilburg, Etelvára, volt az ország kormányzási központja s az államfők székhelye, a részemről ismételve fölhozott számos történelmi bizonyíték minden kétségen kívül helyezi.

A mai várhegynek Szt. István korában, de azután még két századon át sem volt neve. Csak IV. Béla nevezte el a «pesti» polgárok számára kiadott oklevélben «novus mons pestiensis»-nek, és miután a vár fölépült, lett belőle «castrum de novo monte pestiensi». Már az itt használt «novus» szó is arra vall, hogy itt azelőtt nem volt semmi. Ezen elnevezés hivatalos, még Verbőczy korában is ezt használták a vár parancsnokai, köztisztviselői, és a városi hatóság hivatalos kiadványaikban. Budának Ó-Budával való fölcserélése, melynél fogva a kormányzat központja és a történelmi események színhelye gyanánt, már az

Árpádok korában kizárólag «Buda», t. i. a mai Buda említették, történetíróink közös hibája. Látva azt, hogy az első királyok által alapított prépostság, vagyis társas káptalan kezdettől fogva «budai»-nak nevezte magát, és hogy az Árpádok legtöbb oklevele, és közérdekű hivatalos kiadványok Budán keltek, ők másra, mint a mai Budára nem is gondoltak. Ó-Buda — Eczelburg — vagyis nagy és új Buda, mely Eczelburgnak magyar neve volt, egészen háttérbe szorult, jobban mondva feledékenységbe ment. Pedig megfordítva áll a dolog. Egész Zsigmondig más Buda, mint a mai Ó-Buda, belefoglalva Eczelburgot is, még nem létezett. Zsigmond alatt vette föl a várhegy, a körüle fekvő külvárosokkal együtt az általános Buda nevet, Pest pedig a balparton külön hatósággal bíró város lett.

Nagy tévedés azt hinni, hogy a Szt. Margit legendájában előforduló Nagy- vagy Új-Buda alatt a mai Budavárát kell érteni. Már fölemlítém, hogy a legendának ezen tétele az 1249. évre vonatkozik, s ez kétségtelen. A vár csak ezen időtájban, talán egy pár évvel előbb kezdett épülni, föltehető az is, hogy ez időtájban, helylyel közzel már a polgárság is hozzá fogott az építkezéshez, de nem tehető föl semmiképen, hogy rövid három év alatt, a várhegy annyira beépült volna, hogy azt 1249-ben már újnak, vagy épen nagynak nevezhették volna. Hogy a nagy vagy új Buda, az Eczelburg és a másik királyi vár körül, az ország-nagyok, az udvarhoz tartozók, az akkori társadalom előkelőségei, művészek, iparosok, és más idegenek oda telepedése következtében keletkezett, hogy ez volt Eczelburggal, mint központtal, a hajdani Civitas reginalis: a királynék városa — azt e lapok folyamán számos történelmi adattal már bebizonyítottam, még csak azt teszem hozzá, hogy a mai várhegyet soha nem nevezték Nagy- vagy Új-Budának, hanem külvárosaival együtt egyszerűen Budának.

IV. Béla korát megelőző időben a mai várhegy lakatlan, pusztá hely vala; felszíne három tagozatban egyenetlen, helylyel közzel magasra kiemelkedő sziklatömegek és éles hegygerinczek által átszelve, melyek függélyesen ereszkedtek az alantabb fekvő lejtőkre a Dunáig, délre pedig az ebbe torkoló Ördögárcáig. A sziklás területen mély hasadékok és üregek tátongtak, melyek csak későbbben, és pedig több század folyamán alakították át építkezésre alkalmas helyekké összeépítés, boltívek fölrakása és föltöltés által. A várnak ily szakadozott sziklás jellege most is ugyanaz: minden háznak van kőpinczéje, soknak nem egy, hanem kettő, sőt három is egymás alatt; az utcák és közterek sok helyütt, a régi időkből fenmaradt boltozatokat, pinczéket takarnak, melyek beszakadoznak, ezek pedig ismét más földalatti üregekkel állanak összeköttetésben, sok háznak alsó pinczéit többé-kevésbbé mély víz borítja és ott állandó kis tavakat képez.

Igen természetes, hogy ily kopár és sziklás hegy megszállására sem a kelták, sem a rómaiak, de az utánok jött vándornépek, különösen pedig a pesti polgárok sem gondoltak, kik a körüle elterjedő síkokon elég helyet találtak a maguk számára. Csakis a tatár dúlás ismétlődése elől való rettegés és a pápának figyelmeztető tanácsa indította a királyt arra, hogy a hegyet erős védelmi művekkel ellátott várrá alakítsa át, mely menedékkül szolgálhasson a lakoságnak a jövőben támadható veszélyek ellen. Arra, hogy a várhegy a tatár dúlás előtt megszállva lett volna, nincs semmi adat, de azt a mondottak után még valószínűnek sem lehet tartani. Ép oly kevéssé lehet annak legkisebb nyomára is akadni, hogy ekkor a Nagyboldogasszony temploma már állott, és hogy az Szt. István korában épült. Ez ellen a legerősebb bizonyíték az, hogy Szt. István életírói erről hallgatnak, pedig különben, mint mindenképen nevezetes momentumot, bizonyosan fölemlítették volna.

Ép oly kevéssé lehet a templomnak régibb korát IV. Bélának 1255 július 25-én a nyúlzigeti Szent Domonkosrendü apácák részére kibocsátott adományleveléből bizonyítani. Ezen oklevélben a király azon alkalomból, hogy a Nyúlzigeten apácaklastromot alapított, melyben a vallásos buzgalmú Margit leánya, mint apáca és fejedelemasszony, egész életét vala töltendő, az apácáknak több más javadalmakkal együtt, a Boldogságos Szűz tiszteletére a várban *épülendő* templom kegyúri jogát is adományozta. (Et jus patronatus, quod in Ecclesia S. Mariæ in ipso castro *construenda* nobis, utpote vero patrono competeat . . . cui in ipsius Ecclesiæ primaria, et ante omnem consecrationem fundatione Strigoniensis Archiepiscopi consentus accessit.) Nem adományozhatta volna IV. Béla e kegyúri jogot az apácáknak — okoskodnak a fentemlített egyházi írók, ha ez a templom itt már előtte nem állott, és az avval kapcsolatos kegyúri jognak a király gyakorlatában már előbb nem lett volna.

De szigorú birálat alá vévén ez oklevelet, azt e kérdésnél bizonyítékul venni nem lehet. Nem állítom, hogy az oklevél hamis, ámbár a régi korból erre is van akárhány példa, itt is értelemzavaró a szerkezet, mivel oly templom patronátusáról rendelkezik, mely csak ezután, és pedig, mint látni fogjuk, ujonnan fog építtetni, és föl sincs említve, hogy annak költségét a király fogja viselni; de az bizonyos, hogy itt a kiadmányozásnál nagy hiba történt, mely miatt az adományozás tárgytalanná, és mint látni fogjuk, érvénytelenné vált. Nem alap nélküli a föltevés, hogy a király jóváhagyása, vagy — ha ilyen létezik — aláírása nem igaz úton jutott az oklevélre. A királyt tudva vagy tudatlanul nem figyelmeztették, hogy itt olyasmiről rendelkezik, mi nem az övé, s a mit tenni jogában nem állt. Az adományozás semmis voltát legjobban kifejti maga Schier

Xistus,* ki azt írja: vagy más templomról van itt szó, mint a várbeli Nagyboldogasszonyhoz címzettéről, vagy Béla ez utóbbinak csak bővítésére és a kegyúri jognak ennek megtörténte után a nyúlszigeti apácák részére való adományozására gondolt, de a templom nem bővített ki, a kegyúri jognak átruházása ugyan lehetséges volt, de akkor a polgárok számára más templomot kellett volna átadni, nehogy a király a tizenegy évvel azelőtt a várbeli polgárságnak adott szabadalmi oklevelével ellenmondásba jöjjön. Ezen, később budai arany bullának nevezett 1244-iki diplomában határozottan kijelentette, hogy e templomban a lelkészválasztás, tehát a kegyúri jog, kizárólag a polgárságot illeti. Ezt tehát a király a nyúlszigeti apácáknak nem adományozhatta, ezek azt nem is gyakorolták soha, ezt a polgárság nem tűrte volna, az ellen bizonyosan tiltakozott is, — az apácák tehát — mint a további megjegyzés szól — ehelyett más úton kárpótoltattak.

Ha ezek után még fölhozzák, hogy a most idézett okmány hiányainak kimutatásával a főkérdés: ki és mikor építette a várban a Nagyboldogasszonyhoz címzett templomot, eldöntve még nincs, erre megfelel maga IV. Béla, ki 1269. évi october 3-án a veszprémi püspökhöz intézett okmányában azt írja, hogy a templom *ujjonnan* épült — *noviter fabricata*.** Ez azt jelenti, hogy itt előbb más templom nem állott, mely megtoldatott, vagy átalakított volna, különben ennek fölemlítése önként érthetőleg az okiratban nem maradt volna el.

Építették pedig a kispesti — jobb parti — német polgárok. Fent láttuk, hogy 1255-ben foghattak hozzá, ekkor írta a király, hogy *fog* épülni. Arról, hogy a templom kizárólag és egészen a német polgárok műve, kétségbe nem vonható bizonyítékokat szolgáltat a nevezetes, és az akkori közviszonyok ziláltságát élesen föltüntető per lefolyása, mely 1257-ben, tehát a templom építése kezdetén, ennek, és a Szt. Magdolnáról nevezett másik templom plebániája, illetőleg ezek hívei között keletkezett, és egész 1392-ig húzódott anélkül, hogy befejeztetett volna. A várbeli Nagyboldogasszonyról címzett templom lelkészei ugyanis, kikhez az egész német polgárság sorakozott, plebániájuk felsőbbségét követelték a Mária Magdolna és Szent Péter egyházközségek plebániái fölött, azt hozván föl, hogy az ő templomuk régibb a többinél, azt ők alapították, s az ő tulajdonuk, az ő templomuk tehát anyaegyháznak tekinthető, a városi területen lévő többiek pedig fiókegyházak. E követelésnek ellenszegültek a magyarok, és Szt. Magdolnáról nevezett saját egyházuknak a német fenhatóság alá rendeltségét elismerni nem akarták, ámbár nem tagadták, hogy a németek tem-

* Buda Sacra 13—14. lapon.

** Dr. Némethy Lajos monographiája 17. lapján idézve.

ploma, a Boldogasszonyról címzett, előbb épült, mint az övéké. A vár megszállásának mindjárt kezdetén tehát e kérdésnél a lakosság két — német és magyar pártra szakadt, és köztük a viszály engesztelhetetlenül és mindinkább elmérgesedve folyt századokon át. 1257-től 1392-ig az esztergomi érsekek és bíbornokok, mint pápai követek mindössze kilencszer, és pedig 1270., 1282., 1301., 1303., 1342., 1349., 1366., 1390. és 1392-ik években megkísérelték az egyezkedést a perlekedő felek között, de ezek annyira föl valának egymás ellen háborodva, hogy az egyeztetők célta nem értek; az utolsó, kit IX. Bonifác pápa az ügy elintézésével megbízott: Donald, a bécsi skót benczések főapátja 1392. augusztus 18-án elhalt, mielőtt ítéletet hozhatott volna. IX. Bonifác pápának 1401-ben kelt okmányában a Szt. Mária Magdolna, 1464-ben pedig a Szt. Péter külváros plebániája, már mint *önálló* plebániák fordulnak elő.*

Ime mily nagy apparatust hoztak mozgásba, egy magában véve csekély jelentőségű kérdés elintézésére! Hány bíbornoknak kellett ide fáradozni Rómából, hogy megvizsgálja, vajjon a magyarok egyháza alárendelhető-e a németeknek vagy sem, és az előhaladt korban volt egyháznagyok bizonyára fáradalmas ideutazása mindannyiszor kárba veszett. A mi pedig a dolognál önként föltűnik, ez az, hogy a királyok, kik pedig apostoli és főkegyúri hatalmuknál fogva az annyiszor megújult viszálykodásnak véget vethettek volna, a perpatvarba egyáltalán nem avatkoztak: egyszerűen az egyházi főhatóságra bízta a dolgot, mely azt már kezébe vette; az iránt, hogy miképen fog az eldőlni, legkevésbé sem érdeklődtek, de ép oly kevés kedvet érezhettek magukban arra, hogy a Boldogasszony templomának ügyeire, melyet a németek kizárólagos tulajdonuknak tartottak, bármiféle befolyást gyakoroljannak, nem akartak a nyüzsgő darázs-fészekbe nyúlni. Nincs is annak semmi nyoma, hogy I. Mátyáson kívül bármelyik király a templom építéséhez, átalakításához, vagy felszereléséhez saját adományával járult volna.

Királyaink — az egy Venczelt, és talán Bajor Ottót kivéve — egyáltalában nem kedvelték az itteni németeket. Ez egy dölyfös, elbizakodott és türelmetlen népség volt, csak saját hasznát kereste, és az ide települt más lakosok fölött erőszakosan akarta magának az uralmat biztosítani. Ennek a magyarok, kiket ők csak jövevényeknek tartottak, mindannyiszor erélyesen ellenszegültek, és későbbben, midőn a királyválasztás alkalmával pártokra szakadt az ország, midőn az itteni németek Venczel, a magyarok pedig Róbert Károly mellett foglaltak állást, a két népfaj között századokon át dúlt torzsalkodás véres összeütközé-

* Dr. Némethy Lajos id. művének 21—23. lapja.

sekké fajult. Ezeket szükségesnek tartottam megjegyezni, különösen ama viszony megítélhetése kedvéért, mely a várbeli lakosság és az Ó-Budán székelő királyok között fennállott.

Az előadottak alapján teljes bizonyossággal mondhatjuk, hogy a pesti új hegyen a vár építése 1255-ben fejeztetett be, a tatár dúlás után tehát 11-ik évre, a Boldogasszonyról nevezett plebania-templom pedig 1269. évben készült el, vagyis az 1244-től számított 25-ik évben.

És ezzel úgy a vár, mint a főegyház korára nézve tisztában volnánk, — ámde az utóbbinak történetével foglalkozott írók műveiben, épen ezen korra vonatkozó fejtegetések folyamán több oly állítás foglaltatik, mely a történelmi valóság érdekében helyreigazításra szorul. Mihelyt egyszer úgy a régiebb, mint a korábbi írók szem elől tévesztették, hogy Árpádtól kezdve egész Zsigmond uralkodása végéig nem a mai Buda, hanem Ó-Buda, illetőleg Eczelburg volt az ország központja, és a fejedelmek székhelye, a történelmi események színhelyére nézve a tévedések elkerülhetetlenek valának, ezek pedig zavarólag hatnak nemcsak a helyi, hanem az általános történelemre nézve is.

Hibáztatnunk kell, hogy Aquincumnál a Sicambria elnevezést használják, pedig Schönwisner már egy századdal előbb alaposan bebizonyította, hogy az erről szóló tudósítás koholmány, mely a mesélni szerető Bonfin agyában termett. A magyar régészet ősapja kimutatta, hogy sem Sicambria nevű város Pannoniában, sem pedig az e nevű, németekből alakított, sicambriai legio a római hadseregben soha nem létezett.

Azt a gondolatot, hogy Attila városa alatt a mai Budavárát kell érteni, és hogy tulajdonkép Budavár volt Árpád táborozási helye, Dr. Nemes Antal is egészen újnak, és kissé (?) merésznek mondja. E föltevésnek nincs semmi alapja. Anonymus határozottan, és ismételve említi, hogy Árpád főhadiszállása Eczelburgban volt, és hogy innét intézte a hadjáratot a dunántúli részek elfoglalására. Egy írónak sem jutott eszébe Attila városa, Eczelburg alatt a mai Budát érteni.

Ugyancsak Attila városában, tehát Eczelburgban, fogadta III. Béla Barbarossa Frigyes német császárt nagyszámú fényes kíséretével és vadászott vele négy napon át az óbudai erdőkben, mielőtt az a szerencsétlen kimenetelű palæstinai hadjáratára útját tovább folytatta volna. Ez is arra vall, hogy Eczelburg volt a legkiválóbb hely, mely a király rendelkezésére állott, azt találta legméltóbbnak arra, hogy illően fogadhassa korának legnagyobb fejedelmét és előkelő bajtársait. Nem marasztotta őt sem Esztergomban, a német chronista szerint akkor Magyarország fővárosában, hová ezer lovas élén a császárnak elibe ment, sem Székes-Fehérvárra nem vitte, mely annak útjába esett.

A IV. László korában, 1279-ben, Firmiani bíbornok és pápai követ által egybehívott nemzeti zsinat, melyet a király, a reá nézve sérelmes határozatai miatt szétűzött, Ó-Budán, nem pedig a várban gyűlt össze. Firmiani bíbornok, kinek innét Pozsonyba kellett menekülnie, a hévvízi apátságánál volt szállva. (Knauz: Monum. Eccl. Strigon. I. kötet.)

III. András állandóan Eczelburgban lakott, itt tartott országgyűlést és itt is halt meg. Ezt kétségtelenné teszi az özvegy Ágnesnek a Fehér-Codexben foglalt levele, melyben az óbudai «királyi vár» a király elhalálózása következtében a megnevezett országnagyok gondozására bízta. Dr. Némethy Lajos bizonyítja, hogy a M. T. A. történelmi bizottsága részéről, a mostani várőrségi templom falára helyezett emléktábla fölirata, mely III. András sírjául ezen templomot jelöli meg, nem felel meg a valóságnak. Bizonyos csak az, hogy az utolsó Árpádot a minoriták templomába temették el. A várőrségi templomot is hajdan az újonnan szervezett minorita rend birta, de ezen adat Schier szerint 1444. évről szól, és ezen korra vall a torony alatti bejárás fenmaradt boltozata is. Volt-e ezen kívül a várban más minorita templom is? arról nekem nincsen tudomásom; de volt Ó-Budán. Az itteni minoriták Ágnes királyné különös kegyeiben állottak. Ő vette reá a beteg királyt, hogy gyóntatóját a minoriták közül válaszsza, ne pedig, mint addig tette, a Szt. Domonkos szerzetből. S ezért hiszem, hogy III. Andrást az ó-budai minoritáknál temették el, nem tudok arra okot találni, hogy a halottat miért vitték volna a várba, midőn a végső tiszteletet megadhatták neki saját székhelyén.

Kétségen kívül áll továbbá, hogy Róbert Károly a Zách Felicián-féle szomorú esemény után egész udvarával Eczelburgba költözött. Nem választotta a várhegyet tartózkodási helyéül, hol az udvar befogadására alkalmas helyiség nem volt, de főleg azért nem, mert a várbeli nagy túlsúlyban volt német polgárság a királyválasztás alkalmával Venczel pártjára kelvén, Róbert Károly ellen a leghevesebb támadásokra fakadt. Ez nem felejtette el a súlyos sérelmet, melyet rajta az által követett el, hogy Vernher Lászlót, a város bíráját, legjobb hívét, a bős polgárság vasra verette, és rablánczon hurczoltatta Csehországba. Ezért ugyan meglakolt, mert Vernher László haza kerülven, utódja, az üldözőbe vett Petczmann, alig tudott öltözetlenül elmenekülni, két városi tanácsnok ló farkára köttelve, agyonhurczoltatott; az ellenpárti papokat is békóba verték, és büntetés végett az esztergomi érsekhez küldötték. De ezzel a szakadás a várbeli német polgárság és Róbert Károly udvara közt még inkább elmérgesedett; nem is mozdult ő el Eczelburgból és óbudai magyar hívei köréből.

Az sem szorul további bizonyításra, hogy korának leghatalmasabb királya,

Nagy Lajos, Ó-Budán rendezte be világra szóló fényes udvarát, és itt boldognak mondható családi életet élt. Szűk lévén neki Eczelburg, megszerezte az ottani káptalantól ennek várát is, Ó-Budának majdnem felét, és hozzá való nagyobb területet, cserébe adván érte Somogy vármegyében négy falut. Szóval ő állandóan és végleg Ó-Budán helyezkedett el. A várbeli németek dolgival ép oly kevésbé törődött, mint atyja. Ha ilyen nagyhírű és valóban nagy király, ki nevével betöltte az akkori egész világot, csak időlegesen is tartózkodott volna a várban, ennek emléke századokon át bizonyosan megmaradt volna, de ilyenek nincs semmi nyoma. Mária leányának egész uralkodása szintén Ó-Budán folyt le.

Zsigmond király alatt azonban az ország fővárosa, a királyok székhelye, a mai Buda lett. Zsigmond a várban «curiát» szerzett, királyaink között az első, ki ezt tette, és kortársainak ítélete szerint fényes királyi palotát épített azon a helyen, hol az most is áll, ámbár ez is, mint majd minden műve, befejezetlenül, «csonkán» maradt. Ő maga udvarával együtt az új palotában helyezkedett el, második nejét, Cillei Borbálát pedig, kivel nem a legjobb viszonyban élt, Eczelburgban hagyta; ez özvegy korában is ott lakott, és a régi királyi várat új épületekkel toldotta meg. Ó-Buda ezentúl rohamosan hanyatlott. Eczelburgnak utolsó fejedelmi lakója Corvin Mátyás anyja, Szilágyi Erzsébet, volt. Ó-Buda a Zsigmond által ott alapított, de be nem fejezett egyetemnek nem vette hasznát; idővel Eczelburg — a királyné városa, és a külön hatóságot képezett szomszédos Felhévíz Buda területéhez csatoltatott, és a földesúri viszonyban állott Ó-Buda magára maradt.

Itt már kellő alapot találunk a föltevésre, hogy a Boldogasszony várbeli templomnak a XIV. század végével foganatba vett átalakításához, illetőleg bővítéséhez, nagy részben járult Zsigmond király is. A németység őt rokonszenvvel fogadta, ennek hatalma és dölyfös elbizakodása tetőfokra hágott Zsigmond és Bajor Ottó korában. Az ekkor behozott «Ofner Stadtrecht» neve alatt ismeretes városi statutumot a jogoknak és előnyöknek a németység számára önkényes lefoglalása, Zsigmond iránti hódolat, és a magyarságnak lealacsonyítása jellemzik; ennek csak mintegy kegyelemből igen csekély részt engedtek a közügyek ellátásában.

Mellesleg fölemlíthetjük befejezésül, hogy alig húnyt el Zsigmond, végzetes csapás érte a németeket, melyet határt nem ismerő erőszakoskodásuk által maguk idéztek elő. 1438-ban ellene szegültek, hogy magyar ember választassék bírónak, mint azt a régi szokás kívánta. A magyarság jogait legerősebben védő Ötvös, tekintélyes polgár ekkor hirtelen eltűnt. Napok multán a holttestet a Duna partra vetette ki, annak daczára, hogy nyakára kő volt akasztva. A gaztett

németek művének bizonyult, kik a szánandó embert előbb agyonkínozták, s azután a Dunába vetették. Erre a magyarok fegyvert fogtak, és az épen Budára gyült nemességgel együtt — mint a nagyokat mondani szerető Bonfin állítja — a németeket a «kiirtásig» üldözték, a vagyonosok házait kirabolták és földülták. Innen túl a német polgárság túlkapásairól és további zavargásokról hallgat a történelem. II. Lajos korában gyarapodott a magyarság. A mohácsi vész után a városi közigazgatásban csupa magyarokat találunk. De ezt csak annak kell tulajdonítanunk, hogy az itteni németek I. Ferdinand hívei voltak.

És most áttérhetünk a budavári főegyház építési viszonyainak ismertetéséhez.

A templom helyül a vár keleti oldalának közepét választották, mely akkor, és még sokáig ezután, minden oldalról szabadon állott. A délről éjszakra vonuló sziklahát lapján, mely egy a vár faláig terjedő mélyedés innenső szélére meredek lejtőn bocsátkozott le, fölépítették a homlokzatot, a chorus alá; innét pedig lépcsők vezettek az utca színvonalánál másfél öllel mélyebben fekvő fő- és mellékhajók földszintjére. Az építkezés ezen módja nem igen gyakran fordul elő a középkori templomoknál, de mint főegyházunknál is látható, kellemes benyomást gyakorol a belépőre, ki mint egy amphitheatrumban, pillanat alatt maga előtt látja az egész templom belsejét, és behatol annak úgyszólván minden zugába.

Először is meg kell jegyeznünk, hogy a templom egész tervezete, annak belső és külső berendezése, mely maiglan is fennáll, az építkezés kezdetéből, IV. Béla korából való. A terv szép, megfelel a magasabb műízlés igényeinek; meglepő a tagozatok helyes beosztása és arányossága. Ámde a mily helyes volt a conceptio, ép oly gyarló volt annak kivitele; ebből azt kell következtetnünk, hogy az építkezést nem a tervező vezette. Általában az építkezést az anyagok nem kellő megválasztása, és bizonyos ügyetlenség, és itt-ott feltűnő hanyagság jellemzi. A pillérek és térközök hosszúsági és szélességi távolsága nem egyenlő, az egyik pillér kifelé, a másik pedig befelé áll, és ez a különbség a boltívek feszítvolságára is befolyással van. Mindamellet ezen eltéréseket a laicus szem nem veszi észre, ezek nem zavarják az összbenyomást, mely egészben véve igen kellemes.

A templom három hajós basilica alakjában, román-gót átmeneti stylben kezdett épülni; a mellékhajók rövidebbek és alacsonyabbak voltak a középső főhajónál, mely amazoktól önállóan nyúlt ki nyolcz öl hosszában. Mennyivel alacsonyabbak voltak kezdetben a mellékhajók, azt az ezek pillérein most is meglevő, az előbbi boltíveiket tartott alsóbb fejezetek (capitellek) mutatják. Zsigmond korában — nem pedig Nagy Lajos alatt — az eredeti basilica csarnok-templommá alakítottatott át; a mellékhajók alacsonyabb boltozatai a főhajó

magasságára emeltettek, ennek magasabb oldalán volt kisebb ablakok eltűntek, és a fölemelt mellékhajók nagyobb szabású gót ablakokat kaptak, a kellő világgosság kedvéért. Ugyancsak ekkor nyújtattak meg a mellékhajók apsisai, nem egészen a főhajó hátsó körívének vonaláig, úgy hogy a templom ezen hozzátoldások által tetemesen nagyobbodott. Egy nagyobb szabású, országos ünnepélyek megtartására alkalmas templom szükségét érezhette Zsigmond, miután székhelyét a várba tette át.

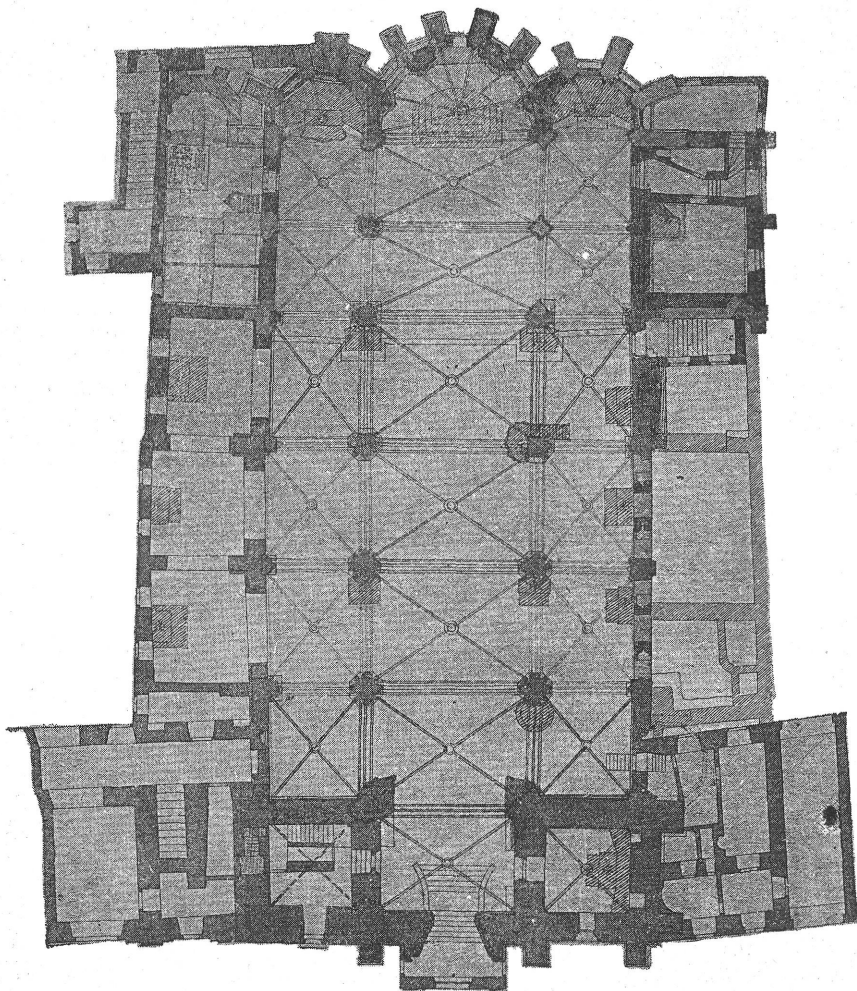
Lényeges átalakításokat hajtatott végre ezen, már országos jellegűvé vált templomon Corvin Mátyás is; ezek közt első helyen áll a gót stylben egész újonnan épített délnyugoti torony, és a déli bejárat díszes csarnoka; mindkettő ügyesebb, és egyúttal gondosabb kezekre vall. A mostani sekrestyével kapcsolatosan éjszakra, Gara Miklós nádor Mindenszentek tiszteletére kápolnát építtetett, és azt nemzetségének temetkezési helyéül szánta; mind az alapító, mind pedig a szintén nádori méltóságot viselt fia, László, ide temettetett el, ez oknál fogva a kápolna «nádori» = capella palatinalisnak neveztetett el. László fia, Jób, szintén ide kívánt eltemettetni, és a kápolnának Báj és Haláp községeket adományozta. (L. Buda városának 1461-ben Gara Jób számára kiadott fassicnalis levelét Dr. Némethy Lajosnál.) A kápolna alapfalainak maradványai a mostani leásások alkalmával kerültek napfényre.

Most ugyanannak helyére egészen újból, és megtartva a régi méreteket, a Szt. Istvánról elnevezendőnek tartott kápolna épült, mely a főegyháznak egyik fő díszje leend. Voltak még a templom körül más kápolnák is, melyek mind elpusztultak, de fekvésük meghatározható. Nem állván azonban összeköttetésben a főegyházzal, ezek külön fölemlítését itt mellőzendőnek tartottam.

A törökök, a mint 1541-iki augusztus 26-án hatalmukba ejtették Budát, a főegyházhoz azonnal mecsetté alakították át, elnevezve azt «Eski dzsaniisi», nagy vagy ó-mecsetnek. Ezentúl 145 éven át Mátyás tornyáról hívogatta ide a muzszin rikácsoló hangja az Izlam híveit. Ekkor rombolták szét az oltárokat, és a kereszténység minden jelvényeit, csak a pusztá falakat hagyván meg, de legalább ezek maradtak meg a maguk előbbi állapotában. A török uralom egész ideje alatt, csak az apsis déli oldalán kívülről építettek föl két új pillért, és befalaztak, vagy megszőkítettek a déli oldalon néhány ablakot. A templom ékszerei, műemlékei és egyéb értékes ingóságainak sorsáról alább fogunk megemlékezni.

Annál nagyobb átalakítás történt a templomon a jezsuiták korában, kik azt 1687-től egész 1773-ig, a jezsuita rend föloszlatásáig, tehát 86 éven át birták. Magán az épületen nem történt ugyan semmi változás, de a homlokzat északi és déli szakaszához építették a gróf Széchényi György esztergomi érsek

nagyszerű alapítványával ellátott collegiumot, vagyis a rendházat, az academiát, és a pap- és finevelő intézetet a templom homlokzatával egy vonalban, úgy hogy a templom csupa nagy, háromeletes épületek közé szorult, a jobb oldalon

A budavári főegyház alaprajza a restaurálás előtt.

lévő déli szárny, mely, mint az északi, közvetlenül a templomhoz ragasztatott, ettől csak földszint, egy nyílt, széles kapu által volt elválasztva, mely a templomot környező halász-bástyára vezetett, és e tájon föntartotta a gyalog, és a kocsival való közlekedést. Ekkor falaztatott be a torony és a templom déli hosszfalja közti előcsarnok díszes kapuzata, az ügyes kezekre valló faragványok,

különösen pedig a kapu boltozatában levő tympanon, melyen a domborműves alakok kiálló részeit a kőművesek rúttól megcsonkították. Hajdan a templomnak két, egymással átellenben levő sekrestyéje volt: az éjszaki, mely most is megvan a maga helyén, és a déli, mely a déli hajó szentélyéből bírt bejárással, és régi sekrestyének neveztetett. Ezt a jezsuiták az egyházi lakásául és raktárról alakították át.

1723-ik évi martius 28-án délutáni három óra után a bécsi kapu táján tűz támadt, mely éjszaki erős szélről hajtva, majdnem az egész vár házait elhamvasztotta, és midőn a fehérvári kapu melletti raktár is több ezer mázsányi lőporral együtt légbre repült, a már ekkor lángokban álló templom ormozata az égő tetőre szakadt, a boltívetet is a chorus fölött bezúzta, és a templom minden belső fölszerelése oda égett, a harangok is elolvadtak, maga a torony is megrepedezett, minek aggasztó nyomai a mostani helyreállításakor jöttek napfényre. Az 1874. évben kezdett helyreállításra tulajdonképp a toronynak roskatagnak bizonyult állapota szolgáltatta az alkalmat; szemtanúk állították, hogy midőn a harangokat meghúzták, a torony felső rétegei is többször inogtak. A további munkálatok folyamán kitűnt, hogy a tűzvész alkalmával a templom falai, különösen a két mellékhajó és az apsis sokat szenvedtek. Ekkor zúzódott össze a homlokzat nagy kerek ablaka, ennek rózsza alakú szép mérműveiből szerencsére megmaradt néhány töredék, melyek után a mostani helyreállításakor készült az új ablak a maga eredeti valóságában és szépségében. A tűzvész után a templom egész újonnan szereltetett föl, a rózsza-ablak befalaztatott, és a főkapu elé faloszlopokon nyugvó nyílt erkély állíttatott, mely a szép ívezetű főkaput egészen elfödé; ez eltávolíttatott, és a szép homlokzat most szabadon áll.

1777-ben özvegy gróf Zichy Miklósné, született Berényi Erzsébet grófnő, a templom éjszaki hosszoldalán azelőtt is volt, de rombadőlt kápolnákat felújíttatta, illetőleg újra építtette, és a templom belső fölszereléséhez is nagyobb adományokkal járult. E kápolnák azóta Zichy-kápolnáknak neveztettek. Most ezek helyén, a templom styljével összhangzásban lévő újak épültek. Gróf Zichy Ferencz, a család seniora, e célra 10,000 forintot adományozott.

A török foglalás előtt a templom déli és keleti környékén temető volt, a németiség kizárólagos használásában. Voltak benne díszes sírok is, melyekből azonban néhány hézagos, és semmi fölvilágosítást nem nyújtó föliratokkal, és címerekkel ellátott töredékeken kívül egyéb nem maradt. A főpapi és nemesi jelvényeket ábrázoló síremlékek darabjai azonban arra engednek következtetni, hogy ezek előbb a templomban voltak elhelyezve, és azokat a törökök hányatták ki. A régi templomnak nem volt kryptája, hanem régi szokás szerint az előkelők a részokról alapított fogadalmi oltárok alá temetkeztek; a templom bel-

sejének mostani szintezése és alapozása alkalmával az éjszaki fal hosszában, de másutt is sok csontváza akadtak, melyek bizonyos sorrendben követték egymást. A jezsuiták azonban a három mellékkápolna alatt beboltozott, többfelé ágazó nagyobb sziklaüregeket kryptákká alakították át, melyek, minthogy kívülről önálló bejárásuk nem volt, felsőbb rendelkezés folytán használaton kívül helyeztetek. Csak 1780-ban létesült a természetes sziklaüregek fölhasználásával a «szabályszerű»-nek nevezett krypta a főszentély alatt, kívülről szabad, a templom belsejével összeköttetésben nem álló bejáratral. E célra a fentemlített Zichy Erzsébet grófné 1000 forintot adományozott. Ide temetkeztek a budai előkelő családok; a halottak közt volt néhány tábornok, a fölözlatott jezsuita rend több tagja és mások, kiknek családi neve már feledésbe ment. A kryptának első halottja az 1781-ben ide temetett Jálics Mária Anna, utána pedig az ez idő tájban nemességet nyert Jálics Mátyás, a most is virágzó Jálics-család elődei voltak. A későbbi rendelkezés következtében, mely szerint a templomok kryptáiban való temetkezés betiltatott, a főegyház kryptája is bezáratott. Midőn a szentély alapozása alkalmával a kryptát is kiüríteni, és belőle az idomtalan sziklatömböket az alapfalak méreteihez képest idomítani kellett, a koporsók kellő számokkal és föliratokkal ellátva, egy a főegyház felső déli fala közelében újonnan készített sírboltban helyeztetek el, a névtelen sírok maradványai pedig a köztemetőbe vitettek.

A várbeli plebániának 1746. július 9-iki naplója azonban egy történelmileg nevezetes halotról tesz említést, ki a szentélynek külső, keleti részén állott sírkertben temettetett el. Ez a 105 évet élt Ramocsay nyugdíjazott kapitány volt, a hős, ki a várnak a törököktől visszavétele alkalmával, kezében zászlóval, első hatolt be a várba, és azt a falra tűzte. Dr. Némethy Lajos erre vonatkozólag Haefflernek, a most is élő hagyomány-főlelevenítő, következő szavait idézi: «Midőn egy zászlótartó észrevette, hogy a fehérvári kapu a törökök részéről gyöngén oltalmaztatik, mivel a csatázás kiválolag a vár déli és éjszaki részén történt, egy kis segédcsapattal a fehérvári kapunak rohant, és oly gyorsasággal hatolt a Szent-György térig, hogy övétől elvágatott. Midőn azonban a várpalota árkáig jutni akart, a törökök által legyőzve, egy bodzafára akasztatott föl; legnagyobb szerencséjére övéi elég korán utána érkeztek, és sérületlenül megszabadíthatták, úgy hogy övéivel a királyi palotába vonulhatott . . . e hőst, ki magas életkort ért, valószínűleg Ramocsaháznak hítták.»* Hogy csakugyan ő volt, kit ide temettek, ezt a plebániának idézett naplója bizonyítja. Itt tehát a hagyomány történelmi hitelességgel bír. A bajnok földi maradványainak,

* Dr. Némethy Lajos id. műve 150—151. lapján.

fájdalom, nyoma veszett. Sírköve bizonyosan nem volt, külömben azt a nevéhez fűzött kegyelet okvetetlenül megőrizte volna.

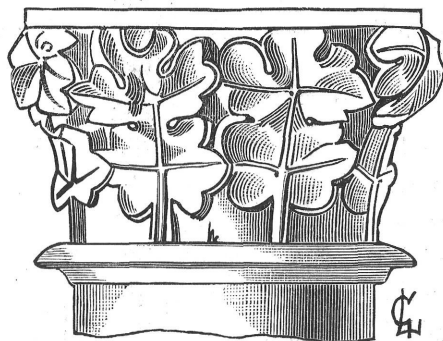
Másik nagy jelentőségű két halott III. Béla és neje, antiochiai Anna, kiknek sírjait 1848-ban Henszlmann, a székesfehérvári ásatások alkalmával meglevén, tartalmukat a nemzeti muzeumba szállította. És ott heverték egy bádóg koporsóban éveken át, míg nem Szcitovszky bíbornok primás szorgalmazására gróf Pálffy Mór, volt helytartó, azokat a főegyház kryptájába 1862. évi július 10-én egyházilag helyeztette. Az építkezés alkalmával a koporsót ki kellett venni. Ministeri rendelet folytán a csontvázakat tartalmazó koporsó jegyzőkönyvileg Dr. Török Aurélnak, az anthropologiai intézet igazgatójának adatott át tanulmányozás és összeállítás végett. Azalatt elkészült az altemplomban egy díszes sarcophag, melyben jeles királyunk és nejének földi maradványai örök időkig lesznek a nemzeti kegyelet tárgyai.

E helyen két dolgról kell megemlékeznünk. Először is az, mit fent mondtam, hogy mielőtt a vár területe az építkezésre alkalmassá tétetett volna, el kellett az azt borította sziklatömegeket egyengetni, a csúcsokat és gerinczeket eltávolítani, a hasadékokat és üregeket betölteni stb., be lett bizonyítva a templomnál észlelt alapozásnál. A chorus alatti részen a sziklák kiálló csúcsai levágtak, a levágott és kifejtett kődarabok az alapozásnál használtattak föl. Ellenben a derékhajó keleti része, a szentély alatti kryptaszerű üregek beboltoztattak. Ugyanezen állapot észlelhető a várbeli házak legtöbbjeinél. A föld színe fölött magasan kiálló kősziklákat láthatni most is a bécsi kapunál, ezekre épült az ott álló kisebb katonai laktanya. A templom kryptájából sok szép márványkeménységű, és a törésnél majdnem hófehér mészkő lőn kifejtve, melyből sok darab kifaragva jutott a templom falába. Ennek az a különös sajátsága van, hogy faragás közben ökölnyi vagy még nagyobb üregek jelentkeznek, melyek tömve vannak egészen tiszta sárga agyaggal. Törtem rajta a fejemet, vajjon miképen jutott a kőbe ezen agyag? Talán az egész szikla előbb agyag volt, és a mi ebből bent maradt, az kikerülte a változást? vagy talán a mészkő a víz hozzájárultával fölolvadt, és ekkor hullott és záródott bele az agyag? Ám feleljenek erre a geologusok, én nem értek hozzá.

Az a körülmény, hogy a várbeli kősziklákból kifejtett kőanyag építkezésre használtatott föl, azt a véleményt keltette némely írónál, hogy a várhegy valószínű kőbánya volt, és hogy az Ó-Budán talált nagymennyiségű római műemlék az itteni kőbányákban fejtett kövekből való.* Ezen állításnak nincs más alapja, mint hogy az egyengetésnek útjában állott kősziklákat eltávolították, és a kifejt-

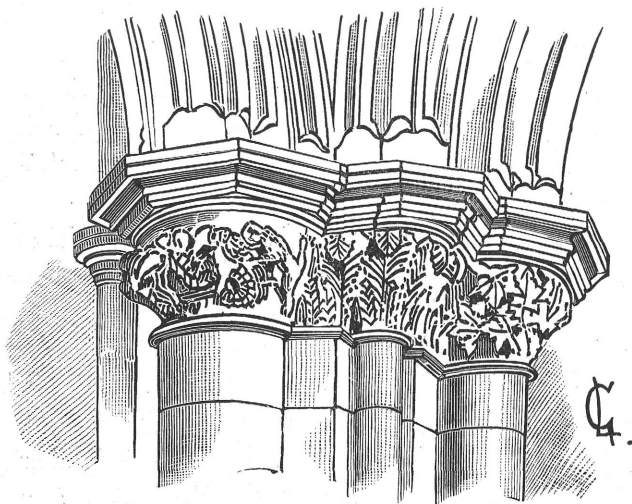
* Schann Ferencz : Vollst. Besch. der Hauptstadt Ofen. Utána az újabb írók.

tett darabokat fölhasználták. A várban soha, semminemű kőbánya nem volt; a rómaiak a várhegyet érintetlenül hagyták, építkezési céljaikra találtak elég anyagot az Aquincumra nyúló hegy-ségben, melyhez hasonlót, különösen a Mátyás-hegy környékén, a régi Eczelburg táján, az építési vállalkozók most is fejtenek. Az Amphitheatrumban továbbá és a napfényre került más nagyobb épületekben föltaláljuk a mai hárshegyi, quarczkcavicszal vegyített vörös homokkőzetet, de ismerték a rómaiak már a mai sóskúti és kőbányai fehér kőporos követ is, mint különösen alkalmast a faragásra, miről a műemlékek fenmaradt töredékei tanúskodnak.

Az egyik pillérnyaláb feje a főhajóban.

Miután Aquincum elpusztult, az utána keletkezett Ó-Buda, Eczelburg, környékén támadt Új- vagy Nagy-Buda Aquincum nagyszerű romjaiból építkezett

A Béla-torony szabadon álló pillére.

A Mátyás-torony belső északkeleti sarkából.

századokon át. Ez volt a főváros jobbparti részének kimeríthetetlen kőbányája. Ez szolgáltatta az anyagot a szentegyházak, klostromok és más középületek, sőt a magánházak számára is. Ó-Budán alig bontanak el egy régi házat, melynél

római, gyakran föliratos és domborművű kövekre ne akadnának. Bőven részesült Aquincum köveiből maga a várhegy és általában a mai Buda. Föltaláljuk azokat a főegyház és más templomok, valamint középületek falaiban. Bizonyosak lehetünk benne, hogy Hunyady Mátyás saját építkezéseinél fölhasználta ezeknek javát, minek is keresték volna másutt, midőn itt egész közel és már készen nagy mennyiségben volt meg, a mi kellett.

Midőn azután a török foglalás és a várnak sokszori visszavívása alkalmával különösen Ó-Budán az egyházi és világi középületek mind elpusztultak — mert előbbi birtokosaik és lakóik elmenekülvén, az üresen maradt épületekről az ott táborozott katonaság a faneműeket elhordotta és föltüzelt, és a puszta falak csakhamar romokká változtak át — akkor az épületkövek is lassankint elkallódtak, a törökök, később pedig a császáriak ezen anyagot a vár erősítésénél és más középületeknél használták föl, miről a meglevő várfalakra, és a lebontásra kerülő régi nagyobb épületekre vetett egy tekintet meggyőz bennünket.

Azért tévedés volna azt hinni, hogy mivel a várban, a főegyház közelében is egy-két római felíratos kőre akadtak, a várhegy már a rómaiak korában is megszállva volt. Ezeket a többivel együtt elhozták Aquincumból és beépítették. Az újabb időben a régészet egyik-másik kedvelője gyűjtötte is az emlékeket. Gr. Almássy József, kir. kamarai volt elnök, a huszas években bécsikapu-utczái házának, most a gr. Zichy-féle háznak egész lépcsőházát szebbnél-szebb föliratos római műemlékekkel rakatta ki. A Rókus-utczában Gyertyánffy István tulajdonát képező kertben, mely az előtt egy püspök tulajdona volt, szintén több ily emlék van fölállítva. És vannak egyes példányok másutt is, melyek mind Aquincumból kerültek ide.

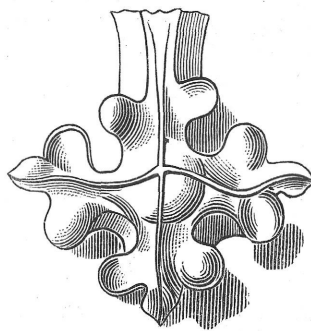
A főegyház közvetlen közelében azonban, a derékhágó felső déli oldalán a leásás alkalmával akadtak másnemű «műemlékre» is, mely szomorú világot vet a múlt időkre. A kegyetlenség művének emléke volt ez, mely immár elpusztult, de nem hagyhatjuk följegyzés nélkül. Egy földalatti boltozatban emberi csontvázak voltak összehalmozva. Ezekről oldalt egész szabadon egy csontváz feküdt, egyik lábszárán egészen megrozsdásodott nehéz békó-lánczon volt kötve a falhoz. A szerencsétlen embernek tehát ez volt börtöne és iszonyat fogja el az embert, ha meggondolja, mily testi és lelki kínokat állott ki talán éveken át a kegyetlenségnek ezen áldozata, a levegő és világosság nélküli üregben, szinte mozdulatlanul, örökös bűzben és rondaságban. A vademberek által halálra kínzott foglyok, a circusban a fenevadak által széttépett emberek kimulása még boldogságnak nevezhető, mert rövid ideig szenvedtek — az ide vetett élő halottnak elképzelhetlenül kínos hosszú vonaglásához képest. Nem tudjuk ki volt

és miért került ide? — de azt hiszem, nem csalódunk, ha e műemlékeket a török hagyatéek leltárába sorozzuk, mivel a keresztények templomuk közelében börtönt nem tűrtek, nem hihetjük, hogy keresztény hatóság ily kegyetlenség elkövetésére, mely titokban nem maradhatott, képes lett volna. Ezt úgy magyarázhatjuk, hogy itt a régi temetőben sírboltok is állottak; ezeknek egyike volt az melyről most szoltunk; a törökök szokás szerint a sírboltban ékszereket és drágaságokat keresve — mert a halottakat akkor egész díszben temették volt el — azokat kifosztották és a csontvázakat összehányták. Az üresen maradt hely pedig a szerencsétlen fogolynak jutott, ki az irgalmatlan török zsarnokság áldozata lett.

A régészet tárgyai és műkincsek dolgában az oly sok viszontagságot szenvedett főegyházunk fölötté szegény; a képzőművészet, eltekintve a templom

Boltozati zárkó a főhajóából.

Ives párkány végződése a Mátyás-torony nyolcszög I. emeletén.

alaptervezetétől, igen gyöngén van képviselve. A boltívek bordái, az oszlopfők, a zárkövek, szóval a faragványok a szentélyben gondosabb kezek művei: a diadalíven túl azonban, a boltozat tagozatai előállításainál hanyatlás és többen mű szabálytalanság mutatkozik; jelesül a chorus fölött a két torony között a boltívek rendszertelenül záródnak, mintha valamely más épület alkatrészei volnának. A chorust tartó pillérek közt van több érdekes. A hány oszlopfő, ezek alakításában annyi a változás, a chorus alattiaknál pedig a művész szabad tét engedett képzeletének — különböző alakokat illesztett beléjük nem valamely komoly szándékkal, hanem csupa kedvtelésből.

A templomnak tornyánál, az ennek déli falához illeszkedő előcsarnoknál, továbbá a sekrestyénél a gót építészet már művészinak mondható kifejezésre

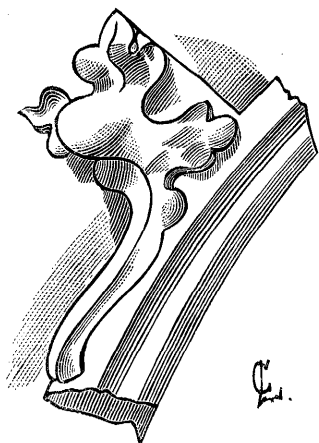
jutott. Csakhogy épen ezen szép művek már pusztuló vagy már elpusztult és csak romjaikból fölismerhető állapotban szállottak reánk. Képzeltük mekkora rombolást vitt véghez a templomban az 1746-iki tűzvész, mely a toronynak minden harangját fölolvasztotta, a sekrestye belsejét pedig valóságos kemence módjára égette ki, mialatt annak szép faragványai letöredezték és korommá égtek. Szobornak sem kívül, sem belül nyoma sem maradt, talán az oltárokon

kívül ilyen nem is volt, mert a pillérek és falakon teljesen hiányoztak az ezek tartására való talpkövek (consolok) és fülkék.

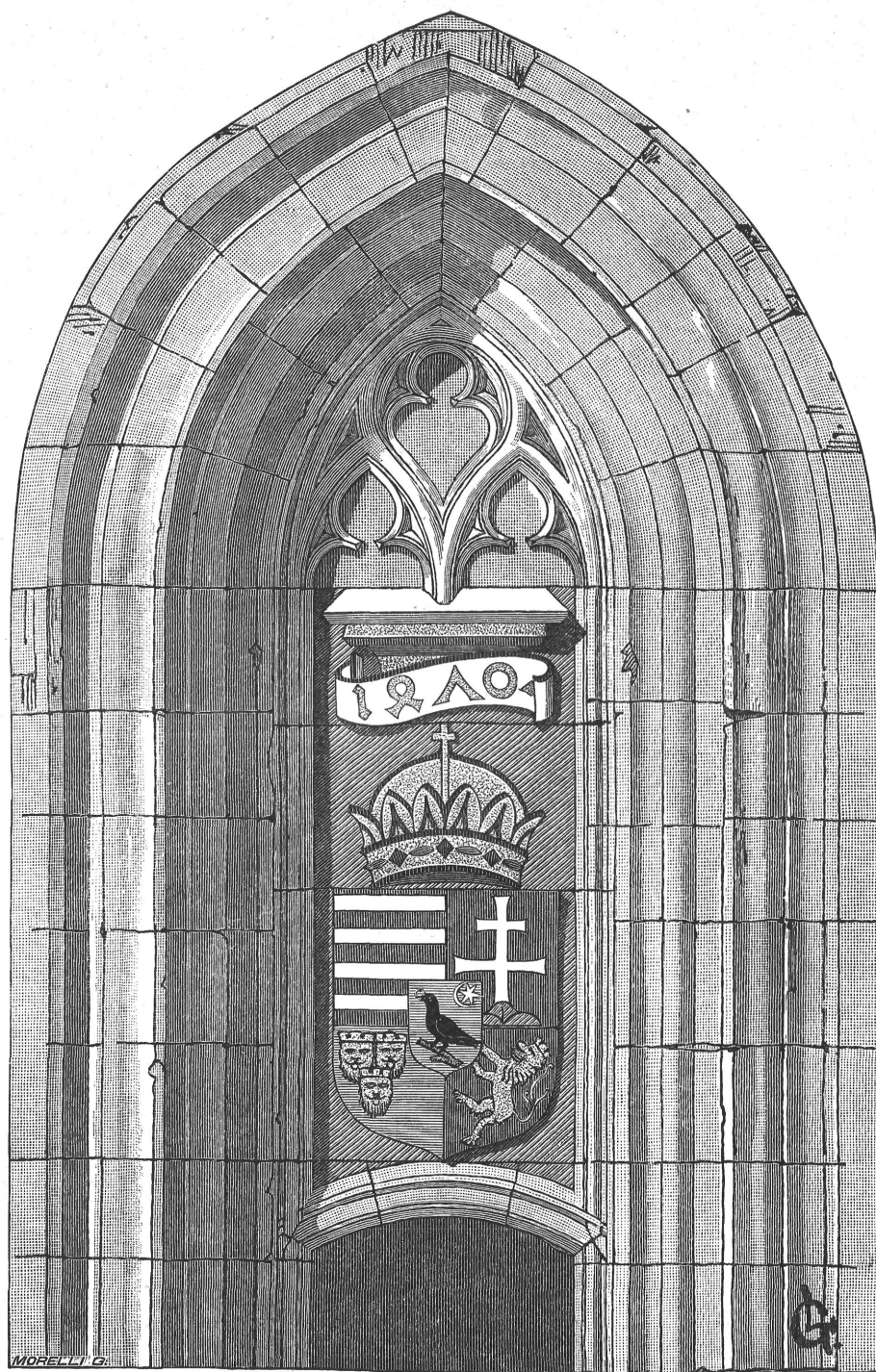
A főegyház műemlékei közt legnevezetesebb a torony nyolcszögének második emelete déli ablakába befalazva volt országos címér, 1470-iki gót írású évszámmal.

Tudtommal az első, mely a magyar állam jelvényeit és színeit a mostani alakjukban ábrázolja. A paizs keresztben négy felé osztva, melynek felső baloldalán a négy folyó ezüst csíkjai, jobbról a koronás hegység, melyből az apostoli kettős kereszt emelkedik ki; középtű a Hunyadiak családi címere, alant pedig Csehország és Dalmácia címerei vannak beillesztve. Ezekkel talán a birodalmak nyugatról délre nyúló legnagyobb kiterjedését akarták jelezni. Az egész paizst a nem egészen sikerült, de alakjában fölismerhető magyar korona fűdi. Ez volt az országnak hivatalos, «kis»-nek mondható címere I. Mátyás korában, ezzel voltak megjelölve az állami és középületek, a királyi lakok szerelvényei, a könyvtár stb.

A Mátyás-torony lépcsőtornyának élvirága.

A Damascenus-féle muzeumbeli Corvin-codexnek Attavante által festett címképén a toronyban levőhöz hasonló címér van, csakhogy a korona csúcsos levelű gót ízlésű ágazatokkal ellátva. A Thuróczi-krónika 1488-iki augsburgi kiadásában, a Mátyás korabeli magyar birodalom nagy címere mindössze 10 országnak jelvényeit foglalja magában. Sajátszerű, mondhatni szeszélyes elrendezéssel: középtű egy kisebb körben, a magyar címér: de ez a pajznak csak felső mezejét foglalja el, alsó felén látjuk Csehország ágaskodó orozslány megfordított alakját és a Hunyadiak címerét; ugyanily nagyságú külön pajzon vannak az Anjouk liliomai, függő és vízszintes sávok között és mindkét pajzs fölött a magyar korona. Ezeket egy külső tágabb keret zárja körül és a kettő közé a magyar birodalomhoz tartozott nyolcz tartomány címere van rendszertelenül illesztve. A régibb érmeken az ország jelvényei: a kettős kereszt

Czimer a torony II. emeletéről.

és a négy folyamot jelző csíkok, Szent László és Szűz Mária képeivel vegyest különböző helyeken vannak föltüntetve, minden határozott megállapodás nélkül.

Az ország címere, mint ép említők, legelsőbbben Corvin Mátyás korában nyert határozott és azóta meg nem változott alakot, de ez nem egyszerre, hanem századok folyamán történt. IV. Béla kezdte először használni oklevelein és érmein a kettős keresztet, az apostoli jelleggel fölruházott magyar királyok jelvényét. A hegy, melyből a kereszt kiemelkedett, eleinte csak egy volt, sőt a legrégebb érmeiken a kereszt magában áll. A hármas hegynek, a közhittelűvé vált hagyomány szerint a Tátra, Fátra és Mátra jelzőjének nyomát Zsigmond királynak az óbudai akadémia számára 1359-ben kiadott alapító levele pecsétjén látjuk először. Corvin Mátyásnak 1464. és II. Ulászló 1496-iki oklevelein szintén ott van a hármas hegység pecsétre nyomva. A középső legmagasabb hegyre csak későbbben, I. Ferdinánd korában, illesztették a korona, melyen a kettős kereszt nyugszik és azóta a paizs ezen állandó tartozékát képezi.

A címer másik felét keresztbe szelő négy csík, a magyar négy főfolyam jelzőinek eredete és fölvételének kora több föltevésre nyújtott alkalmat. Verbőczy (Trip. I. XL.) azt pannoniai eredetűnek mondá, azt tartván, hogy ez volt hajdan Pannonia jelvénye. De ezen vélemény minden alapot nélkülöz. Mert eltekintve attól, hogy a Tisza kívül esett Pannonia területén, a Duna és Száva pedig csak határfolyamok voltak, sem a tartományoknak, sem pedig magának a birodalomnak nem volt az államiságot, vagy bármily politikai közületet kifejező jelvényök, aminthogy a tartományok valamely önálló, a többitől különvált szervezettel nem bírtak, hanem a birodalommal olvadtak össze. Mi különösen Pannoniát illeti, ez soha nem volt külön államtest, hanem az itt lakott kelta törzsek által megszállott terület, kik egymással nem szövöztek, az egyetlen esetet kivéve, midőn Tiberius ellen, bár haszontalanul, Pinnes és Bato vezérek alatt nagyobb sereget gyűjtöttek össze. Illyricum és az ennek egyik részét képezte Pannonia nem volt állami vagy ennek nevezhető politikai, hanem pusztán földrajzi és tágabb értelemben vett ethnographiai fogalom, mert «pannon» volt az itt letelepedett kelta törzsek collectiv elnevezése, mint «germani», «itali», «galli», «brittanni» elnevezés alatt; az ezen fajokhoz tartozó összes néptörzsek értettek.

A folyamokat jelző négy csík először Róbert Károly érmein és kiadványain fordul elő. A Képes Krónika ugyan már az álló Szt. István vértjén is a négy csíkot, zászlóján és pajzsán pedig a kettős keresztet ábrázolja. De annyi bizonyos, hogy Róbert Károly előtt ezen jelvények használatban nem voltak. Azóta a királyok a most leírt kettős pajzsot használták hivatalosan. Ez volt

saját czímerük is, melybe azonban saját családi jelvényeiket is fölvtették. Itt még meg kell említenünk a régi jogászok ama véleményét, hogy a magyar trónra jogot tartó királyi családok tagjait, az országczímer ezen részének, t. i. a négy csíknak használata illetőleg saját czímerükbe fölvétele megilleti, a kettős kereszt azonban csak a tényleg uralkodó koronás király kizárólagos jelvénye.*

Mindjárt I. Ferdinánd trónraléptekor, Szűz Mária és az uralkodó képével ellátott pénzek verettek és nagy számmal jelentkeztek a forgalomban. Ezt az országgyűlés nem helyeselte, hanem az 1550: XLII. törvénycikkben aképen rendelkezett, hogy ő Felsege e régi országos jelvények változtatását vagy mellőzését egyáltalában ne tűrje, hanem a Boldogságos Szűz és az uralkodó képe közepére a magyar czímer legyen bevésve.

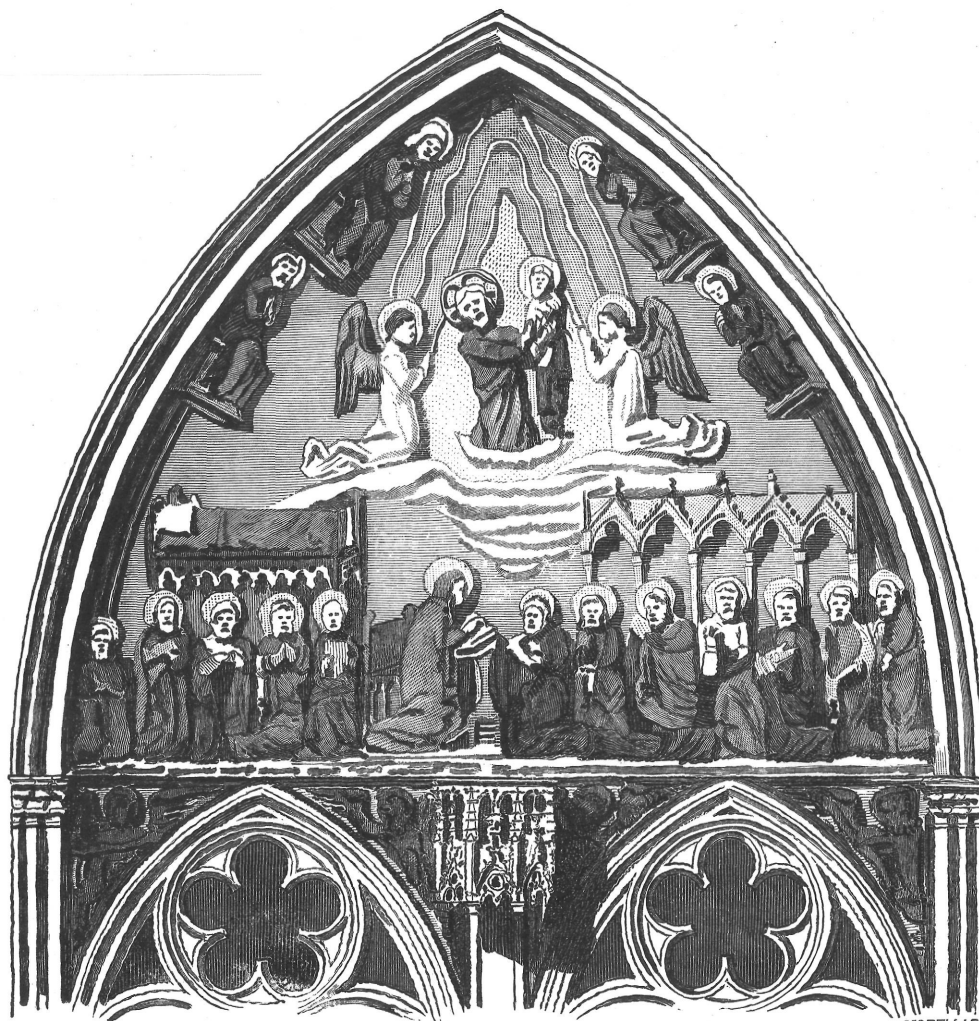
A régi czímert a toronyról le kellett venni, mert annak lágy köve az említett nagy tűzvész alkalmával összeropedezett és annak darabjait egyenkint kellett kiszedni. További fenmaradásáról azonban kellőleg gondoskodva lőn. Schulek, építésvezető tanár a loretto-kápolnának a templom belsejére néző keleti falába illeszté azt be. Mátyás király nagyhírű fekete ezredének két vitéze őrzi jobbról-balról. A király arczképe pedig, mely a czímer koronája fölé van helyezve, örök időközön át emlékeztetni fogja az utókort a dicső múlttra, mely e nagy király bölcs uralkodása alatt első rendű hatalommá tette Magyarországot. A czímer alatt megfelelő fölirat van kőbe vésve.

A másik megemlítésre méltó tárgy a déli csarnok belső ajtajában befalazva volt domborműves tympanon, rútvul megcsonkított, de mégis helyreállítható állapotban. A Boldogságos Szűz elhalálózása után annak mennybe menetelét ábrázolja: a betegágyat, melyből a Boldogságos Szűz kiemelkedett, és most számolyon térdelve imádkozik, a tizenkét apostol veszi körül. Fent úgy látszik Szt. József a kis Jézust tartja. E domborművön legszebben van kifejezve az ezen korbéli gót ízlés egészen naiv fölfogásában: az ívek hajlásaiba illesztett consolokra fekvő állapotban feszesen álló szenteket faragtak; arra, hogy ezek szabadon, lebegő helyzetben állítottak volna a kép keretébe, a művész nem gondolt, pedig a chorus alatti oszlopfejekon elég szabad játékot engedett képzeletének. Külömben kivétel dolgában ez az egyedül becses műemlék és restauráltván, ott díszlik a maga eredeti valóságában.

Ép állapotban került elő két síremlék, a templomhoz ragasztva volt és azóta lerombolt jezsuita-collégium alapjaiból. Az egyik Nagy Lajos király János nevű festőjének sírköve, ki 1370-ben halt meg; rajta a képzőművészetek jel-

* Lásd b. Orbán Ferencnek Heraldicæ Regni Hungariæ specimen című, Bécsben 1766-ban megjelent értekezését.

vénye: egy szárból kiágazó három levelű pajzs. A másikon Berthold nevű lovag neve áll. Oldalt fekvő czimerpajzsán: több harántos pólya kócsagos sisakkal fődve. Világos, hogy ezek a közeli temetőből kerültek ide, honnét több sír-

A déli előcsarnok tympanonja.

emlék töredéke is kiásatott, a melyeken látható néhány gót betű, főpapi és nemesi jelvények csonka részei semmi fölvilágosítást nem nyújtanak. Az előbb említett két ép sírkő a főkapuzat és a tornyok közelében falaztatott be.

A tatarozásnál öt darab régi érem is találtatott a törmelékben: V. Isvának

egy ezüst denárja és I. Lajosnak igen szép veretű aranya. Mindkettő a nemzeti muzeumnak adatott át. A többi három velencei ezüst pénz: Petrus Zianus velencei doge ezüst pénze (matapanja), a XIII. század első feléből; frisachi ezüst denár, ugyanezen időből, és Rainerus Jenő matapanja, a XVI. század második feléből. Ezekből nem lehet a templomnak IV. Béla előtti korára, hanem arra következtetni, hogy itt olaszok dolgoztak, mert ezen érmek együtt, a templomnak déli falában látszólag szándékosan beleillesztve találtattak, a déli hosszfal pedig minden kétséget kizárólag IV. Béla korában épült és a mai napig érintetlenül maradt; a leletek csak azt bizonyítják, hogy a templom építői olaszok voltak. A vallásos érzület a népeket minden időben arra készítette, hogy fogadalmi áldozatokkal kedveskedjenek a maguk istenségének. A szegény ember nem állíthatott «ex voto» oltárt vagy kőből faragott emléket: otthon tehát saját tűzhelyén a házi istenek tiszteletére mécszet gyújtott, kint pedig a vízforrásba vagy az erdő enyhében folydogáló csermelybe pénzeket dobott, hogy ajándékával megkérlelje a «genius loci»-t, a hely nemtőjét. Ugyane szándékkal teszik a keresztény hívek filléreiket a perzselybe, mely az ájtatosságnak szánt helyen áll; adományát ő nem embernek, hanem az Istennek tiszteletére szánta. Így tettek a templomot építő olasz kőművesek és az ilyen fogadalmi pénzek befalazása, szokásban van most is sokaknál.

Vannak ezenkívül a templomnak újabban szerzett műemlékei is. Látva a templom szegénységét e részben, iparkodunk és iparkodunk néhány a templom korához illő és annak díszét emelendő tárgyat szerezni. Szalay Imre minist. tanácsos egy köztisztelőben álló főpap jóvoltából XV. századbeli szekrényes kis oltárt, mely a Szt. Háromságot ábrázolja, továbbá fából faragott gyertyatartókat és körjáratkor használni szokott díszes zászlórudat szerzett. E sorok írójának pedig tudomása lévén, egy Mátyás király korában és alapos föltevés szerint itt festett szekrényes oltárképről, mely egy fölvidéki kis fiók-egyházban: a beszercebányai püspökséghez tartozó Zólyom megyei Cserény faluban bizonyos enyészetnek volt kitéve, megnyerte Bende Imre beszercebányai akkori püspök és a vallás és közoktatási minister úrnak hálásan fogadott beleegyezését arra nézve, hogy a régi szekrényoltár helyreállíttassék a budavári főegyház számára, helyébe pedig a cserényi egyház egy jeles művész által festendő Máriaképet kapjon. A csere, mindkét fél teljes meglegedésére, már végbe is ment és a Mátyás korabeli becses műemlék restauráltatván, a főtemplom egyik díszleend. Az oltárszekrény fő alakja Szt. Márton püspök, a kinek tiszteletére a XV. században épített templom fölszenteltetett; a fából csinosan faragott szobor, mellette állanak jobbról és balról Szt. Miklós püspök és Evangelista Szt. János hasonló nagyságú szobrai. A szekrényre záródó szárnyajtók belső és

külső oldalai nyolcz egyenlő mezőre beosztva, Szt. Márton legendáját ábrázolják. A belsőkn: 1. Szt. Márton lovag palástját ketté hasítja a mellette térdelő szegény ember számára. 2. A sátán megkísérti a szentet a szájából kinyúló fehér szalagon olvasható következő szavakkal «quem colis christus ego sum». A szent azonképen felel neki: «ihesus christus non te purpuratum nec dyademate renitentem esse prædixit». 3. A szent'áldozata. 4. Meggyógyítja a beteget. A külsőkön: 5. Elbúcsúzik tanítványaitól. 6. Meggyógyít egy gyermeket. 7. A szent halála. 8. Eltemetése.

Azon körülménynél fogva, hogy Cserény 1300-ban a zólyomi királyi várnak Véglessel együtt tartozéka volt (Cod. dipl. Fejér VI. k. 260—265.), hogy az Anjou házbeli királyok és Corvin Mátyás gyakran megfordultak, sőt udvart is tartottak Zólyom várában; Mátyás király sokszor vadászott az itteni hegyekben, — a véglesi vár e célra volt berendezve — a Zólyomhoz $\frac{3}{4}$ órányira fekvő Mouta-Motyova község az udvar számára ott tartott vadászeb-falkától (la meute) kapta a nevét; végre a szárnyajtó alján olvasható fölírat: «anno domini 1483 completum est hoc opus in die sancte barbare istarum tabularum, jussit fieri honestus vir georgius petrovits» arra enged következtetni, hogy a festmények itt készültek; sőt hogy az egész oltár a Mátyás udvaránál állandóul alkalmazva volt művészek kezéből került. Legalább bajos képzelni, hogy Petrovits György uram Németországból közvetlenül hozatta volna az egész oltárt és az ahhoz való képeket, és hogy a mű ott láttatott el oly felíráttal, mely határozottan hirdeti a műnek helyi jellegét.

De bármennyire iparkodjunk érdekes műtárgyak gyűjtése által a főegyház díszét emelni, nem hozhatjuk helyre a roppant veszteséget, mely az egyházat az által érte, hogy annak sok ezreket érő kincsei épen a hatóságok kegytelen intézkedései által lettek semmivé.

A mohácsi vész hírére a budavári lelkész és a városi tanács a főegyháznak értékes ingóságait és mindent, mi a gazdag fölszerelésből elvihető volt, hajókra rakták és elszállították Pozsonyba. Esztergomnál azonban Orbáncz Endre esztergomi várnagy, ki Szalkay László esztergomi érseknél Mohácsnál történt eleste után szabadon vélt garázdálkodhatni — rabló módjára rajtok ütött és elragadta a szállítmánynak legértékesebb tárgyait. A kincsek így megfosztva, előbb a pozsonyi tanács, azután pedig az ottani káptalan őrizetére bíztattak. Miután a törökök kiűzésével Budán a rend némileg helyre állott, a főegyháznak ezen vagyonát a budai tanács vette át a nélkül, hogy azokat visszabocsátotta volna a templom használatára. 1785-ben II. József császárhoz följelentés érkezett, melyben a városi tanács vádoltatott, hogy az értékes egyházi vagyont rejtegeti, ennek pedig az volna a rendeltetése, hogy az állam vagy valamely közczél javára

értékesítessék. A császár vizsgálatot rendelt, melynek folyamán a tanács igazolta, hogy a kincseket el nem titkolta, sőt azokat sokan megnézték, de azt javasolta, hogy azok a tulajdonos templom javára eladassanak és a befolyandó összeg a templom jövedelmi alapját képezze. A tanács ezen kérését pártolta a helytartóság is, minek folytán II. József 1785. évi július 10-én kelt sajátkezü határozatával e kincseknek a mondott czélra eladását elrendelte. A tárgyak két pesti aranyműves által megbecsültettek és ugyanazon év november 15 és 16-án a városház tanácsstermében tartott árverésen eladattak.

Dr. Némethy Lajos, a főtemplomról írt történelmi munkájában, úgy a Pozsonyba szállított, mint most említett nyilvános árverésen eladott tárgyaknak pontos leltári jegyzékét közli. Az ekkor eladott leltári készlet mindössze 21 számból állott és mégis a bevétel 10.747 frt 24 krt tett, mely a később eladott tárgyakkal együtt 11.961 frt $3\frac{1}{2}$ krra szaporodott föl. Nagy pénz volt ez akkor és a mostani értéknek legalább is tízszeresét képviselte; ez a tárgyaknak — mint képzelhetjük, csak anyagi értéke volt — a pretium affectionis bizonyára itt nem szerepelt. A vevők leginkább bécsi kereskedők voltak és a becsárt több tárgynál felül fizették. A leltárnak főtárgyai 10 darab, gyöngyökkel és drágakövekkel kirakott, bársony és nehéz selyem miseruha volt, a 10. szám alattinak becsára 3000 frt, a többi dolma és vállkendő, szintén gazdagon kivarrva, azután nyolcz kehely és két tálca. A leltárilag fölvevett 10 kehelyből kettő hiányzott, mert ki voltak kölcsönözve és így az elpusztulástól megmenekültek. Most az egyik 1458-ból való gótkehely a Szt. Jánosról nevezett szegények háza, most köz-kórház kápolnájában, a másik 1492. évbéli ékes sodronymű az újlaki plébánián őriztetik.*

Ezek a budavári főegyház hajdani gazdag kincsének egyedüli maradványai.

Ha meggondoljuk, hogy mind e műkincsek a mohácsi vész előtti időből valók voltak, a miseruhákon gazdagon hímzett alakok; például a 10. számú egészen gyöngyökből készült, több ábrával az adományozó szalavári gróf erdélyi vajdának ezüst pánczélos alakja, 1450. évszámmal, és hogy ezen darab maga 3002 frton kelt el, egy másik, a Szt. Mária alakjával 1487-ből való, 900 frton, a 7. szám alatti Mátyás király címerével ellátott, 1485. évszámmal szintén 900 frton, a 9-ik számúért pedig Mózes óbudai kereskedő 1300 frtot adott, mindezen tárgyak tehát már akkor oly értéket képviseltek, mely a mai időkben is igen jelentékenynek mondható; föl kell jaidólnunk az előbbi kor érzéktelenségén és vandalismusán, mely a királyok és királynők nagybecsű kegyeletes

* Némethy Lajos id. műve, 202. l.

adományait, az ország valóságos ereklyéit egyedül a mulékony anyagi haszon kedvéért elprédálta. Nem akadt ember a társadalom legműveltebbjei között, ki a drága műemlékek fentartásáért szót emelt volna. Magának II. Józsefnek a magasabb szellemi műveltség érdekei, ennek ethikai eszközei iránt nem volt érzéke; alatta pusztult el hasonló módon, a megszüntetett szerzetes rendek vagyonában volt sok műemlék, ezek a kincstári raktárakban halomra gyűltek össze és eladattak.

Ő a népnek legfőképen anyagi helyzetét akarta javítani, azt engedelmessé és az állami terhek viselésére képesebbé akarta tenni, rést tört a feudális intézményeken, hogy egységes s erős államot alkosson, minek biztosítékát kiválólag az anyagi erők fejlesztésében látta, a szellemi műveltség követelményeit pedig csak annyiban vette számba, a mennyiben megfeleltek az állam érdekeinek és ilyen egyoldalú fölfogás volt akkor az uralkodó: a realisticus — helyesebben mondva a fiscalis iránynak hódoltak a kormányok és a politikai körök. Egy-egy tudós fölhevült ugyan valamely cultüreszméért és ilyen az archæologia művelése is, de az eszme sokáig nem bírta tért hódítani, csak az újabb korban ismerték föl annak becsét és csak most kezd lábra kapni a közvélemény, hogy az archæologia a történelemnek nélkülözhetlen segédeszköze.

Ezekben akartam e lapok olvasóival a budai főegyházra vonatkozólag ismertetni, mit régészeti és műtörténelmi szempontból legérdekesebbnek véltem. A főegyház történetét, úgy egyházi tekintetben, mint az országos események lefolyását illetőleg megírták Dr. Némethy Lajos és Dr. Nemes Antal. E főtemplomhoz sokszorosan fűződik a főváros története. Eltekintve az eltérésektől, melyeket a templom régi korára nézve a történelmi valóság érdekében helyreigazítandóknak tartottam, teljes elismeréssel kell adóznom a szerzőknek, a nagy szorgalomért, melylyel az idevágó adatokat gyűjtötték és igen érdekes és tanulságos szerkezetben mutatták be a közönségnek. Bátran mondhatjuk, hogy a budavári főegyház története már meg van írva.